บทคัดย่อ

เรมงด์ เกอโน นักประพันธ์ฝรั่งเศสศตวรรษที่ 20 แต่งนวนิยายเรื่อง *Le Chiendent* ขณะแปลหนังสือปรัชญาของเดส์การ์ต เรื่อง *Discours de la Méthode* การแต่งนวนิยายเรื่องนี้ทำให้เขาเลิกแปล อย่างไรก็ตามวลีอมตะของเดส์การ์ตที่ว่า "เมื่อข้าพเจ้าคิด ข้าพเจ้าจึงมีชีวิตโดยแท้" เป็นพื้นฐานของการสร้างตัวละครเอกในเรื่อง

Abstract

Ramond Queneau, a 20th century French novelist wrote *Le Chiendent* while he was translating Descartes' *Discours de la Méthode*. The writing of this novel made him stop the translation project. However, the immortal statement of Descartes, "I think; therefore, I am." is the basis of the characterisation of the major characters in the novel.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การแสวงหาปรัชญาใน "Le Chiendent" ของเรมงด์ เกอโน

The Search for Philosophy in "Le Chiendent" by Raymond Queneau

*ชนาเนา วรัญญู**

เรมงด์ เกอโน (Raymond Queneau) เป็นนักประพันธ์ในสมัยศตวรรษที่ 20 คนหนึ่งที่มีความเป็นนักมนุษยนิยม ในลักษณะที่ว่าสนใจใฝ่รู้และค้นคว้าศาสตร์ต่าง ๆ หลายหลากสาขา เพราะนอกจากจะสนใจภาษา วรรณคดี ดนตรี ศิลปะแล้ว เกอโนยังมีความชำนาญด้านคณิตศาสตร์ เขาศึกษาวิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ จิตวิทยา ศาสนา และปรัชญาในช่วงทศวรรษ 50 เขาเป็นผู้ ดูแลการจัดทำ *Encyclopédie de la Pléiade* ส่วนในปี ค.ศ.1960 ยังได้ร่วมกับ *François le Lyonnais* ก่อตั้งกลุ่มนักวรรณคดีภายใต้ชื่อว่า Oulipo (Ouvroir de Littérature Potentielle)

แต่เป็นที่น่าสังเกตุว่า ปรัชญารวมทั้งปรัชญาศาสนา เป็นสิ่งที่เกอโนให้ความสนใจมากเป็นพิเศษ จะเห็นได้จากการที่เขาจบปริญญาตรีสาขาวิชาปรัชญา จากนั้นยังได้เข้าเรียนวิชาเกี่ยวกับลัทธิศาสนาต่าง ๆ ณ Ecole Pratique des Hautes Etudes ในช่วงปี ค.ศ. 1932-1940 ซึ่งสอนโดย Henri Charles Puech จากนั้นในปี ค.ศ. 1947 ได้จัดพิมพ์หนังสือเรื่อง "บทนำสำหรับการอ่านปรัชญาของเฮเกล" ซึ่งเป็นการจดบันทึกคำบรรยายของ Alexandre Kojève

นอกจากนี้เกอโนยังชอบอ่านหนังสือหลายหลากประเภท โดยที่ท่านได้เริ่มจดบันทึกรายชื่อหนังสือที่อ่านตั้งแต่ปี ค.ศ. 1917 เป็นต้นมา จากเอกสารดังกล่าวเราจึงสรุปได้ว่าเกอโนได้ศึกษาและสนใจอ่านหนังสือปรัชญาทั้งปรัชญาตะวันตกและตะวันออก และจากอนุทิน 1939-1940 ที่ตีพิมพ์ออกเผยแพร่เมื่อปี ค.ศ. 1986 เราจะเห็นว่าเกอโนสนใจอ่านปรัชญาของ Platon และปรัชญาอินเดียบ่อยครั้งทีเดียว

จากที่ปรากฏในงานไม่ว่าจะเป็นร้อยแก้วหรือร้อยกรอง อาจกล่าวได้ว่าไม่มีงานเขียนเล่มใดเลยที่จะไม่มีการอ้างถึงหลักปรัชญา ส่วนอิทธิพลของปรัชญาตะวันออกนั้น จะปรากฏในงานเขียนช่วงหลัง

---

* อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาฝรั่งเศส คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ในการนำเสนอหลักและข้อคิดทางปรัชญาต่าง ๆ บางครั้งเกอโนจะใช้วิธีการกล่าวถึงโดยตรงอย่างชัดเจน บางคราจะเป็นเพียงความหมายแฝง หรืออาจจะอยู่ในคำพูดของตัวละครซึ่งดูเหมือนไม่มีความหมายอะไรลึกซึ้ง เพราะตัวละครเหล่านั้นดูไม่ใคร่น่าเชื่อถือเท่าใดนัก

โดยทั่วไปแล้ว ดูเหมือนเกอโนจะแบ่งปรัชญาออกเป็นสองแนว หากเราจะเชื่อตามคำพูดของตัวละครในเรื่อง *Les Derniers Jours* ประการแรกคือระบบปรัชญาต่าง ๆ ที่สอนอยู่ในมหาวิทยาลัยซอร์บอนน์ ซึ่งย่อมหมายถึงผลงานของเหล่านักปราชญ์ที่มีชื่อเสียงซึ่งมีผลงานตีพิมพ์ออกเผยแพร่มากมาย อีกประการหนึ่งก็คือ ปรัชญาชีวิต ที่ใกล้ชิดกับความเป็นอยู่จริงในนวนิยายเล่มที่กล่าวแล้วข้างต้น ตัวละครตัวหนึ่งได้กล่าวถึงประโยคสำคัญของ Montaigne ที่ว่า "การศึกษาปรัชญาคือการเรียนรู้ว่าจะตายอย่างไร"

แนวคิดของนักปราชญ์ที่ปรากฏโดดเด่นในงานของเกอโน ได้แก่นักปรัชญากรีกโบราณ อาทิเช่น Héraclite, Pyrrhon และ Platon และยังมีนักปรัชญาสมัยใหม่ เช่น Hegel, Raymond Roussel, Heidegger และ Descartes เป็นต้น

งานชิ้นแรกที่ผู้เขียนขอเสนอข้อคิดเห็น คือนวนิยายเล่มแรกของเกอโน ซึ่งนับว่าเป็นงานเขียนที่ซับซ้อนและอ่านยากเล่มหนึ่ง แต่ที่น่าสนใจก็คือ ผลงานเล่มนี้ทำให้เห็นชัดเจนว่า เกอโนและปรัชญาคงจะแยกทางเดินกันไม่ได้ เกอโนเขียน *Le Chiendent* ในช่วงปี 1932 ระหว่างการเดินทางท่องเที่ยวในประเทศกรีก เกอโนได้นำหนังสือ *Discours de la Méthode* ของ René Descartes ซึ่งตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1637 ติดตัวไปด้วยและมีจุดมุ่งหมายที่จะแปลหนังสือเล่มนี้

แต่ท้ายที่สุดเกอโนมิได้ทำตามจุดมุ่งหมายเสียทั้งหมด เกอโนกลับเขียนนวนิยายขึ้นมาเล่มหนึ่งมีความยาว 432 หน้า อาจเป็นเพราะว่า ถึงแม้เกอโนจะมีความผูกพันกับปรัชญามากมายเพียงใด แต่โดยเนื้อแท้แล้วเกอโนเป็นนักเขียน เขาเคยร่วมกลุ่มนักประพันธ์แนวเซอร์เรียลลิสม์ จนถึงปี ค.ศ.1929 เขาย่อมต้องมีความรู้สึกอยากสานต่องานวรรณกรรม ดังนั้นงานแปลจึงถูกบดบังด้วยงานสร้างสรรค์ เพราะวรรณคดีคือชีวิตจิตใจของเกอโนโดยแท้ อย่างไรก็ตาม หลักปรัชญาและแนวคิดของเดส์การ์ตก็ยังคงปรากฏอยู่ แต่มีแนวปรัชญาอื่น ๆ ปรากฏในงานเล่มนี้ เช่น บทย่อของ Parménide ตามคำกล่าวของเกอโนเอง [1] อย่างไรก็ตามเกอโนเอ่ยถึงเดส์การ์ตโดยตรง โดยการใส่ชื่อ Descartes เข้าไปในประโยค ๆ หนึ่ง แต่ให้ความหมายว่า "ไพ่" เพราะ "des cartes" แปลว่าไพ่ นั่นเอง [2]

เกอโนตั้งใจจะใช้ภาษาพูดธรรมดาสามัญในการแปลงานของเดสการ์ต โดยให้เหตุผลว่า ปัจจุบันชาวฝรั่งเศสใช้ภาษาสองภาษา ที่นับวันก็จะยิ่งห่างกันออกไป คือภาษาพูดต่างจากภาษาเขียนโดยสิ้นเชิง เกอโนจึงพอใจที่จะใช้ภาษาพูด เพราะถือว่าเป็นภาษาที่มีชีวิตมากกว่า และเกอโนคงตั้งใจที่จะชี้ให้เห็นว่า

---

[1] Jean Queval, *Raymond Queneau Le Chiendent*, Bordas, Paris, 1975, p. 12

[2] Raymond Queneau, *Le Chiendent*, Gallimard, coll, Folio, Pans, 1933, p. 96

สามารถใช้ภาษาชาวบ้านในการนำเสนอความคิดแนวปรัชญาได้ จุดมุ่งหมายของเกอโนนี้ไม่ห่างไกลจากความตั้งใจของเดส์การ์ตเท่าใดที่ตัดสินใจใช้ภาษาฝรั่งเศสซึ่งในสมัยนั้นถือว่าเป็น "langue vulgaire" หรือภาษาที่คนทั่วไปในประเทศใช้กันในการเขียน *Discours* ในขณะที่งานเล่มแรกของเขาใช้ภาษาละติน ทั้งนี้ก็เพื่อให้คนหมู่มากเข้าถึงหลักปรัชญาของเขาได้นั่นเอง ส่วนจุดมุ่งหมายในการเขียนหนังสือเล่มหลังก็เพื่อจะเผยแพร่วิธีการที่เป็นเหตุเป็นผล มีระบบในการค้นหาความจริง

ความพยายามของเกอโนในการแปล *สุนทรพจน์ว่าด้วยวิธีค้นพบความจริง* นั้น บรรลุเป้าหมายเพียงใด จำต้องอาศัยการเทียบเคียงงานทั้งสองเล่ม และงานเล่มอื่นๆ ของเดส์การ์ตด้วยเท่าที่เป็นไปได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานเขียนเรื่อง *Méditations Métaphysiques* ซึ่งรวมความคิดสำคัญๆ ของเดส์การ์ตไว้แล้วทั้งสิ้น

ผู้เขียนขอเริ่มต้นด้วยการขยายความชื่อเรื่องนวนิยายเล่มแรกของเกอโนเล่มนี้เสียก่อน คำว่า chiendent แปลว่า วัชพืช แต่แปลตรงตัวได้ว่า "ฟัน - หมา" คำว่า chien = สุนัข นั้นมีความหมายต่อตัวเกอโนเองมาก เนื่องจากพยางค์แรกของชื่อสกุลเกอโนมีความหมายสองนัย คือ สุนัข หรือ ต้นโอ๊ค เกอโนเห็นว่าสุนัขเป็นตัวแทนของสัญชาติญาณความรู้สึกต่ำ เพราะสุนัขมักอยู่คู่กับของสกปรก จึงมีความหมายตรงข้ามกับต้นโอ๊ค ที่เป็นสัญลักษณ์ของความสูงส่งมีศักดิ์ศรีและความรู้สึกในทางสูง เกอโนเคยสรุปไว้ว่าสองสิ่งนี้อยู่ควบคู่กันไปเป็นธรรมดาของโลก

การที่เกอโนเลือกใช้ชื่อนวนิยายเช่นนี้คงมิใช่เพียงเพราะมีคำว่า chien เท่านั้น ความหมายของวัชพืชนั้นได้มีผู้อธิบายแล้วว่าเป็น "herbe à balai" หมายถึงพืชที่ต้องถูกกำจัด ต้องถอนทิ้ง เพราะไร้ประโยชน์และจะเบียดบังพืชอื่นที่มีประโยชน์ ดังนั้นจำเป็นจะต้องมีการปัดกวาด ในงานของเกอโน ภาพการเก็บกวาดกำจัดและละทิ้ง มีความหมายนำไปสู่การละทิ้งความเห็นแก่ตัว การเลิกยึดติด และนำไปสู่วิถีชีวิตที่ผาสุก

คำว่าวัชพืชจะเกี่ยวข้องอย่างไรกับ *สุนทรพจน์* ของเดส์การ์ต เราอาจนึกถึงท่าทีของเดส์การ์ตก่อนจะเขียนผลงานเด่นชิ้นนี้ คือ เดส์การ์ตตัดสินใจสลัดความเชื่อเก่าๆ ออกสิ้น ทุกสิ่งที่ยังคลางแคลงสงสัยให้ตัดทิ้งและจะรักษาไว้เฉพาะสิ่งที่แน่ใจได้ว่าเป็นสัจธรรมหรือเป็นความจริงที่แน่ชัด

ปัญหาอภิปรัชญาของ Etienne Marcel

การเริ่มเรื่องและการจบเรื่องของนวนิยาย *Le Chiendent* นี้เกอโนใช้ภาพเดียวกัน กล่าวคือ เป็นภาพความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสองคนในลักษณะที่ว่า ฝ่ายหนึ่งเป็นผู้สังเกตุเฝ้าดู คือ Pierre Legrand ส่วนผู้ที่ถูกมอง คือ Etienne Marcel ปีแอร์เลือกที่จะมองเอเตียนซึ่งยังเป็นแค่ "เงา" จากบรรดาเงาทั้งหลายเป็นร้อยเป็นพัน ณ สถานที่แห่งหนึ่ง

จุดเริ่มต้นของเรื่องที่แท้จริงคือการที่ปีแอร์ลืมตามองดูเงา (เอเตียน) จากนั้นเขาได้เห็นประจักษ์ว่าสรีระของเงานั้นเริ่มเปลี่ยนแปลงไป ในเวลาต่อมาเขาได้เล่าถึงสิ่งที่เขาได้เห็น คือ ขั้นตอนการเปลี่ยนแปลงให้เอเตียนฟัง ปีแอร์จบประโยคของเขาว่า "เมื่อผมเห็นคุณอีกครั้งหนึ่งที่ร้านอาหาร (...) คุณยังคงสภาพของชายคนหนึ่งที่คิด" (น.189) เมื่อปีแอร์เล่าจบ เอเตียนกล่าวสรุปว่า "นี่เองคือสิ่งที่คุณเห็น" ดูเหมือนว่า

ต้องมีประจักษ์พยานรู้เห็นด้วยว่าเอเตียนเป็นผู้คิด (การมองดูเป็นภาพที่มีความสำคัญในงานของเกอโนโดยตลอด)

ที่ว่าเอเตียนมีสภาพของชายที่คิดนั้น เกอโนได้เขียนให้เราเห็นแต่แรกแล้วว่าเอเตียนได้เข้าสู่สภาวะการมีสรีระที่เป็นจริงแบบสามมิติ (น.81) เกอโนได้นำเอาความคิดหลักที่ว่า "เมื่อข้าพเจ้าคิด ข้าพเจ้าจึงมีชีวิตโดยแท้" (Je pense, donc je suis) ของเดส์การ์ตมาประยุกต์ใช้ ในลักษณะที่ว่า เมื่อเกิดความคิดขึ้นแล้วหรือเมื่อเอเตียนเริ่มคิด ร่างกายของเขาก็จะกลายเป็นเหมือนปุถุชนทั่วไปและลักษณะนี้ถือเป็นขั้นตอนแรกของการมีอยู่หรือเป็นอยู่ที่เกอโนนำเสนอ แต่ที่น่าสังเกตก็คือ ร่างกายไม่อาจมีวิวัฒนาการเร็วทันความคิด สังเกตได้จากการบรรยายฉากชีวิตฉากนี้ของเอเตียน ผู้อ่านต้องติดตามอ่านวิวัฒนาการดังกล่าวนานพอควร กล่าวคือ

*แต่แรก*เอเตียน*ปรากฏ*ตัวเป็นเงา เขาหยุดยืนมองอะไรบางอย่าง*ผ่าน*กระจกหน้าร้าน ทันใดนั้นจึงเกิดอาการเปลี่ยนแปลงขึ้นเป็นครั้งแรกต่อร่างกาย จากเงากลายเป็น "ร่างแบน" (น.15) จากนั้นจึงเริ่มมีความรู้สึกนึกคิด กังวลใจตั้งคำถามกับตัวเอง สงสัยว่าเกิดอะไรขึ้น และรู้สึกว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นกับตน เริ่มเล่าถึงสิ่งที่ตนไปเห็นมาเมื่อยืนมองผ่านกระจกหน้าร้านขายหมวกให้ครอบครัวของเขาฟัง จากนั้นมีเหตุการณ์ที่ทำให้รู้สึกโกรธแค้น จึงเริ่ม "พองตัวขึ้นเล็กน้อย" (น.24) แต่เอเตียนยังคงเป็นมนุษย์ที่ "มีความเป็นจริงเพียงน้อยนิด" (น.31) ต่อมารู้สึกกระวนกระวายใจอยากตื่นจากฝัน จวบจนท้ายที่สุดจึงมีรูปร่างที่มีความเป็นจริงสามมิติดังกล่าวข้างต้น

ดูเหมือนเกอโนจะวางมือจากแนวคิดหลักของ *สุนทรพจน์* ไปชั่วขณะ ถึงแม้จะมีบางตอนเช่น "อยากตื่นจากฝัน" ซึ่งอาจพอเทียบเคียงกับประโยคของเดส์การ์ตได้บ้างก็ตาม หรือภาพของเอเตียนในช่วงก่อนหน้านี้ คือ "ไม่คิด" ทำให้นึกถึงประโยคของเดส์การ์ตที่ว่า เขาได้ลองจินตนาการสภาพของเขาที่ไม่มีตัวไม่มีตนไม่มีความรู้สึก

อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าสังเกตว่า เอเตียนรับรู้ความเปลี่ยนแปลงของตัวเองอย่างเต็มที่ รู้ตัวด้วยว่าเขามีชีวิตอยู่จริงหรือมีตัวตนเป็นคนขึ้นมาได้ก็เนื่องมาจากการที่เขาดูหรือสังเกตอะไรบางอย่าง และเขาได้พูดกับตัวเองว่า "ก่อนหน้านี้เราไม่มีอยู่จริง" "เพราะเราไม่คิด" (น.117) นอกจากนี้ยังได้รู้สึกว่า ได้พ้นออกจากสภาวะบางอย่างซึ่งน่าจะเป็นความจำเจซ้ำซากของชีวิตประจำวัน ที่เขาต้องขึ้นรถไฟใต้ดินไปทำงานพบผู้โดยสารชุดเดิมนั่งที่เดิม สภาพนี้กลายเป็นชีวิตของเขาในช่วงเวลาที่ยังไม่เกิดมีการคิดคำนึง

ภาพที่เกอโนเสนอใน *Le Chiendent* นี้ มีพื้นฐานมาจากแนวคิดหลักของเดส์การ์ตที่ว่า "เมื่อข้าพเจ้าคิด ข้าพเจ้าจึงมีชีวิตโดยแท้" หรืออีกนัยหนึ่ง เมื่อจะมีอยู่จริงเราต้องคิด เดส์การ์ตได้ขยายความต่อไปว่า ไม่ต้องคลางแคลงใจในเรื่องการมีอยู่จริงของตัวเรา เพราะเพียงแต่เราคิดอะไรบางอย่าง นั่นก็เป็นข้อพิสูจน์แล้วว่าเรามีอยู่จริง ตัวเราก่อให้เกิดความคิดขึ้นมาได้ ความคิดนี้เป็นของเราโดยแท้ และที่ว่าคิดนั้นหมายถึงมีความสงสัย มีการรับรู้รับฟัง ตอบรับ หรือปฏิเสธมีความต้องการหรือไม่ต้องการ มีจินตนาการและมีความรู้สึก

จากข้อความข้างต้นนี้ เราได้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างงานของเดส์การ์ตและงานของเกอโน แต่จากนี้ไปเกอโนถอดความ *สุนทรพจน์* ตามที่เห็นสมควรเช่นว่า ตามแนวคิดของเกอโนเอง ผู้อ่านควรจะได้เห็นหรือพอจะเห็นภาพชีวิตของเอเตียนในสภาวะก่อนที่เขาจะเริ่มคิด คือจาก "ไม่มีอยู่" "ไม่เป็น" มาเป็น "มี" และ "เป็น" เกอโนอาจต้องการลองดูว่าเมื่อเอเตียนจะเริ่มคิดเริ่มมีตัวตนเหตุการณ์ก่อนหน้านั้นเป็นอย่างไร จุดเริ่มจริงๆ คือที่ใด เกอโนได้ชี้ให้เราเห็นอย่างชัดเจนแล้วว่า การเริ่มต้นมีกระบวนการความคิดนั้นย่อมเกิดก่อน หรือเป็นสาเหตุของวิวัฒนาการภายนอกคือร่างกายของผู้คิดจนมีสรีระที่สมบูรณ์ สรุป คือมีความคิด (pensée) ก่อนร่างกาย (corps) จึงตามมา แต่ลักษณะที่ว่า ก่อนหน้านี้ฉันไม่มีอยู่จริง ไม่น่าจะมีอยู่ในแนวคิดของเดส์การ์ต ถ้าเราจะกล่าวว่า เอเตียน "เริ่ม" มีอยู่เป็นอยู่นั้นเป็นไปได้ เดส์การ์ตคงจะไม่เห็นด้วยเพราะเขาเคยกล่าวไว้ใน *Méditations Métaphysiques* ว่า ถ้าสิ่งใดยังไม่เคยมีอยู่ เป็นอยู่ จะมาเริ่มมีอยู่เป็นอยู่ ณ บัดนี้ย่อมเป็นไปไม่ได้

สำหรับเดส์การ์ตนั้นไม่ว่าจะมีอะไรหรือไม่มีอะไรก็ตาม ตัวตนที่คิด "cogito" นั้นมีอยู่เสมอและสำคัญที่สุดด้วย ร่างกายและจิตนั้นสามารถแยกจากกันได้ จิตและวิญญาณไม่ต้องพึ่งหรือขึ้นอยู่กับสิ่งใดเลย เกอโนมิได้สนใจที่จะเสนอเรื่องจิต แต่เสนอเรื่องความสามารถในการคิด มีข้อสังเกตอีกข้อหนึ่งที่บ่งชี้ถึงความแตกต่างระหว่างเกอโนและเดส์การ์ตก็คือการใช้กริยา exister และ être มีความหมายแตกต่างกันหรือไม่อย่างไร ดูเหมือนว่า exister ของเกอโนนั้นหมายถึง การมีอยู่จริง นั่นคือ การทำงานที่สอดคล้องกันระหว่างความคิดกับร่างกาย ส่วน être ของเดสการ์ตนั้น แต่แรกผู้เขียนตั้งใจจะแปลประโยค "Je pense, donc je suis" ว่า "ข้าพเจ้าคิด ข้าพเจ้าจึงเป็นคนที่แท้จริง" แต่กริยา "être" ของเดส์การ์ตมีความหมายซับซ้อนขึ้นดังนี้ น่าจะหมายถึง การมีอยู่จริงของความคิด (pensée) ที่เกี่ยวโยงกับจิต (âme) อย่างแน่นแฟ้น

เกอโนสนใจที่จะเสนอกรณีของเอเตียนซึ่งอาจเป็นกรณีพิเศษ โดยนำเสนอวิวัฒนาการทางความคิดของเอเตียนให้ผู้อ่านได้เห็นอีกด้วย กล่าวคือ เขาเริ่มมีความคิดแบบอภิปรัชญา มีการแลกเปลี่ยนความคิดกับปีแอร์ ปีแอร์เป็นผู้ให้คำจำกัดความวิวัฒนาการทางด้านความคิดของเขาว่าเป็นแบบอภิปรัชญา

ตัวเอเตียนเองก็รู้สึกตัวว่าเก่งขึ้น เริ่มสนุกกับการ "conduire des pensées" ฝึกคิดและพูดกับตนเอง (น.118) เกอโนให้ความสำคัญกับห้วงความคิดของตัวละครมาก เราจะเห็นเนื้อความเป็นช่วงยาวหลายหน้าโดยที่ไม่มีเครื่องหมายวรรคตอน แสดงให้เห็นว่าเอเตียนพูดกับตนเองอย่างแท้จริง ในห้วงคิดคำนึงของเอเตียนนั้นมีข้อที่น่าสังเกตดังต่อไปนี้ เขาคิดในใจว่า เมื่อเขาได้สังเกตสรรพสิ่งในโลกเขาก็เริ่มมีอยู่จริง บางทีอาจมีการกล่าวถึงเรื่องนี้ในหนังสือปรัชญา (น.117) ถัดมาเขาคิดคำนึงในใจว่า บัดนี้เขาสามารถพูดถึงเรื่องแปลกใหม่น่าสนใจ เขาอยากรู้ว่าเรื่องราวทั้งหมดนี้ได้ถูกบันทึกไว้ในหนังสือหรือไม่ และเขาคิดต่อด้วยว่า "เราไม่อาจทราบล่วงหน้าได้" (น.118)

อนึ่ง ลักษณะรู้แจ้งของตัวละครจนแทบจะกล่าวว่าตนอยู่ในหนังสือนี้เกิดขึ้นไม่บ่อยนัก

ในระยะเวลาต่อมา เอเตียนยอมรับว่าไม่ได้รู้อะไรมากมายเกี่ยวกับชีวิตบนโลกนี้ (น.183) ประโยคเช่นนี้ย่อมเป็นประโยคของนักปราชญ์โดยแท้ เดส์การ์ตเองก็ได้กล่าวไว้ "ข้าพเจ้าคือผู้ที่รู้จักอะไรน้อยมากและยังขาดความรู้อีกมายมาย"

เมื่อเอเตียนเริ่มสนใจสรรพสิ่งก็เริ่มเข้าใจว่าที่เขาเห็นนั้นไม่ตรงตามความจริงและจากสภาพที่เห็นภายนอกของวัตถุนั้น "เราย่อมเชื่อไม่ได้ว่าความหมายที่แท้จริงของมันคืออะไร" (น.187) เอเตียนเริ่มรู้ว่าตนนั้นยังไม่รู้จริง ที่คิดว่ารู้ ที่ดูแล้วนึกว่าจริงก็เป็นความลวงทั้งสิ้นโลกนี้ขอบเล่นตลก มีแต่สิ่งเร้นลับ ไม่เผยความจริง จนในที่สุดแม้กระทั่งเศษบุหรี่ที่เห็นเป็นอะไรแน่ก็ไม่รู้ เขาเริ่มคลางแคลงใจว่าตนเป็นใครและแม้กระทั่งคำว่า "เป็น" (être) มีความหมายว่าอย่างไรหรือไม่ (น.218-220) ปิแอร์ซึ่งในสายตาของเอเตียนคือผู้รู้และเป็นผู้ที่มีอยู่จริงไม่อาจตอบคำถามของเอเตียนได้ แต่กลับชมเชยความก้าวหน้าทางความคิดของเอเตียน ผู้อ่านได้เห็นแล้วว่าเมื่อปิแอร์กล่าวชมความก้าวหน้าทางด้านอภิปรัชญาของเอเตียน เขาทั้งสองก็เดินมาถึงส่วนบนสุดของหน้าผาพอดี และเมื่อบทสนทนาจบลง เขาก็เดินลงจากหน้าผา เพื่อกลับเข้าสู่ตัวเมือง

ผู้เขียนขอเสนอประเด็นต่าง ๆ ที่แสดงให้เห็นว่าเราสามารถนำเอาแนวคิดของเกอโนและเดส์การ์ตมาเปรียบเทียบกันได้ดังนี้คือ

มีคำถามคำถามหนึ่งจากปากของเอเตียนว่า "ฉันคือใคร" อาจจะหาคำตอบที่น่าพอใจได้ไม่ง่ายนัก เดส์การ์ตก็เคยกล่าวถึงเรื่องนี้โดยพูดว่า "ข้าพเจ้ายังไม่รู้ชัดเจนนักว่า ข้าพเจ้าคือใคร แต่ข้าพเจ้าแน่ใจว่าตัวข้าพเจ้ามีอยู่จริง"

และถ้าจะถามถึงความหมายของชีวิตดังที่เอเตียนเคยถามอีกเช่นกัน คำตอบของเดส์การ์ตจะเกี่ยวพันกับจิตวิญญาณและพระเจ้า ในขณะที่เกอโนไม่ได้พูดถึงเลย

ส่วนเรื่องความ "สงสัย" นั้น จะมีการกล่าวถึงเรื่องนี้อยู่ในบทสนทนาระหว่างเอเตียนกับปิแอร์อยู่ช่วงหนึ่งซึ่งดูเหมือนว่า เอเตียนจะเป็นกระบอกเสียงให้กับเดส์การ์ตเลยทีเดียว กล่าวคือ เมื่อเอเตียนไม่ยอมยุติความคลางแคลงใจ ปิแอร์จึงเตือนว่าถ้าเขามีท่าทีสงสัยคลางแคลงใจไปเสียหมด จะเกิดผลร้ายต่อการถกปัญหาอภิปรัชญา

เกอโนจึงได้ยกเอาความคิดของเดส์การ์ตมาใส่ในคำพูดของเอเตียน เมื่อเขาย้อนตอบปิแอร์ว่า

"ก็ไม่ใช่เพราะอาการช่างสงสัยเช่นนี้หรอกหรือ ที่เราสามารถขจัดข้อผิดพลาด และอะไรเล่าที่จะผิดพลาดหนักหนาไปกว่าการคิดเอาเองว่ารู้โดยที่จริงเราไม่รู้" (น.238-9) เดส์การ์ตได้เคยแนะข้อปฏิบัติไว้แล้วว่าไม่ให้ยอมรับสิ่งใดเลยว่าถูกต้อง ให้สงสัยไว้ก่อนถ้ายังมีสิ่งที่ชวนให้คลางแคลงใจ นอกจากนี้ยังได้เขียนไว้ชัดเจนในบทบัญญัติ 4 ประการ ว่าด้วย "ข้อปฏิบัติในการแสวงหาความจริงเกี่ยวกับมนุษย์" และกฎข้อที่ 1 คือ "ให้สงสัยในทุกสิ่งเท่าที่จะทำได้" [3]

นอกจากนี้ยังมีอีกประเด็นหนึ่งที่นำมาเทียบเคียงได้ ก็คือเรื่องของการที่เรานึกคิดว่าเป็นเช่นนั้นเช่นนี้ แต่ในความเป็นจริงแล้วหาเป็นอย่างที่ใจเราคิดไม่ ดังเช่นที่เห็นในบทสนทนาระหว่างเอเตียนและปิแอร์ดังต่อไปนี้

---

[3] René Descartes, *Oeuvres et lettres*, Bibliothèque de la Pleiade, Gallimard, Paris, 1953, p. 571.

เอเตียน "คนเรามักนึกว่าตัวเป็นเช่นนั้นเช่นนี้ แต่ดูจากภายนอกแล้วก็หาเป็นเช่นดังที่ใจเราคิดไม่"

ปีแอร์ "แล้วคุณคิดว่าคุณเป็นใครล่ะ"

เอเตียน "คนที่คิด แต่ที่จริงผมคงจะเป็นอย่างอื่น" (น.188)

ส่วนเดส์การ์ตก็เคยถามขึ้นมาว่า "ข้าพเจ้าคิดว่าข้าพเจ้าเป็นใครหรือ ข้าพเจ้าตอบได้โดยไม่มีความลังเลใด ๆ เลยว่า ข้าพเจ้าคิดว่าข้าพเจ้าเป็นคน"

นอกจากนี้เอเตียนยังได้เอ่ยถึงปัญหาสำคัญสองเรื่องดังต่อไปนี้

ในเรื่องความหมายของชีวิต เอเตียนปฏิเสธการแสวงหาความสุข แต่ต้องการรู้ความหมายของสรรพสิ่ง เขาพิจารณาเห็นว่า โลกใบนี้มีความเป็นจริงอยู่เพียงน้อยนิด แทบจะไม่มีจริงเลยก็ว่าได้ ชีวิตไร้ความหมาย สรรพสิ่งก็สูญค่าไปพร้อม ๆ กับโลกด้วย ตัวเอเตียนเองก็สลายตัวไป ลบเลือนไปและหมดไป ตัวตนของเขาถูกกลืนไปกับหมอกที่จัดการฮุบเอาทุกสิ่ง (น.205-6) ท้ายที่สุดเอเตียนมองดูคนรอบตัว ยอมรับว่าเขาเหล่านั้นมีอยู่ก็จริง แต่ไร้ความหมาย "เป็นเพียงนามธรรมไม่มีคุณค่าใด ๆ และไม่ใช่สิ่งมีชีวิตใกล้ตัวเขา (น.207)

ความคิดนี้อาจดูแตกต่างจากความคิดของเดส์การ์ต อย่างเช่น ถ้าเอเตียนคิดว่าเขาหมดค่าไปพร้อม ๆ กับโลกนั้น เดส์การ์ตคงจะไม่เห็นด้วย เพราะเขาเห็นว่าตัวตนที่คิดนั้นมีอยู่จริง และไม่ขึ้นอยู่กับสรรพสิ่ง [4] ดังนั้นสรรพสิ่งหรือแม้แต่ธรรมชาติจะมีฐานะเหนือกว่าเรา หรือจะมีอิทธิพลต่อเราไม่ได้

ในเรื่องของมายา ประการที่หนึ่งคนไม่สามารถเห็นความจริงอย่างถ่องแท้ได้เพราะความสามารถของมนุษย์มีขีดจำกัด ในข้อที่ว่าประสาทสัมผัสและความสามารถในการรับรู้สิ่งต่าง ๆ ไม่ดีพอ เอเตียนกล่าวว่า "เรามักคิดว่ารู้เกี่ยวกับสรรพสิ่ง แต่อันที่จริงเราไม่รู้และเข้าใจผิดไปคนละทาง"(น.187) เดส์การ์ตเองก็กล่าวถึงข้อเสียหรือข้อผิดพลาดดังกล่าวของการรับรู้และการสัมผัสของมนุษย์ว่ามิอาจให้ความจริงแท้ของโลกนี้แก่เราได้ เขากล่าวว่า "บางครั้งข้าพเจ้ามีความรู้สึกว่า ประสาทสัมผัสต่าง ๆ นั้นหลอกลวง ดังนี้จึงไม่ควรมอบความไว้วางใจทั้งหมดให้แก่สิ่งซึ่งเคยหลอกเรามาแล้ว [5]

ดังนั้นเดส์การ์ตจึงเสนอวิธีการแสวงหาความจริง 4 ประการ ซึ่งอาจสรุปโดยย่อได้ว่า ต้องพิสูจน์ให้รู้แจ้งด้วยเหตุผล แยกแยะทีละขั้นตอน จึงจะสรุปและยอมรับได้เมื่อเห็นชัดแจ้งแล้วว่าถูกต้อง

นอกจากนี้ดูเหมือนโลกภายนอกเองก็เป็นตัวการให้เกิดภาพมายา เอเตียนเคยกล่าวหาว่าโลกใบนี้หลอกลวงเขา เล่นตลกกับเขา ทำให้เขาเกิดความประหลาดใจอยู่เป็นนิจ (น.218) ความรู้สึกนี้เดส์การ์ตก็เคยเขียนไว้อย่างชัดเจนว่า มี "mauvais génie" เป็นตัวการหลอกลวงที่ "มีอำนาจมากพอ ๆ กับมีเล่ห์เหลี่ยม

---

[4] René Descartes, *Oeuvres et lettres*, Bibliothèque de la Pleiade, Gallimard, 1953, p. 148.

[5] René Descartes, *Méditations Métaphysiques*, Flammarion, Paris, 1979.

ที่จะกระทำทุกวิถีทางเพื่อที่จะลวงข้าพเจ้า" [6] จนที่สุดเอเตียนสรุปว่าโลกนี้มีหลายหน้า (น.328) ต้องไม่เชื่อตามภาพลวงที่ปิดบังความจริงเอาไว้ นวนิยายเรื่องนี้เต็มไปด้วยภาพลวง เช่น การตามหาสมมติซึ่งอันที่จริงไม่มีตัวตน กลายเป็นจินตนาการของตัวละครเอง แม้กระทั่งปิแอร์ซึ่งเป็นผู้เริ่มเรื่องเปิดฉากนิยายเรื่องนี้ก็ดูจะเคลือบแฝงอะไรไว้ เหมือนกับเขาปลอมตัวมา

แต่แรกสุดปิแอร์ดูจะเป็นบุคคลที่ชอบคบหาสมาคมหรือช่วยเหลือคนอื่นๆ จากนั้นกลายมาเป็นคู่สนทนาที่ดีของเอเตียน ครั้งหนึ่งเคยบอกว่า เขาเคยฝึกการใช้เวทมนต์และพ่อของเขามีอาชีพเป็นนักมายากล

ต่อมาเขาปรากฏตัวขึ้นเป็นชนเผ่าพเนจร และพูดกับผู้อ่านโดยตรงเผยความในใจว่ามีความลับมากมาย จากนั้นเขาก็ถอดหน้ากากหน้าชนเผ่าพเนจรออก เพื่อจะสวมหน้ากากใบใหม่เป็นหน้าคนตาย จากนั้นจึงปรากฏตัวในร่างเดิมคือ ปิแอร์

ผู้อ่านจะยิ่งเห็นความไม่ธรรมดาของตัวละครตัวนี้ในตอนท้ายเรื่อง เมื่อตัวละครหลักทั้ง สามตัวตัดสินใจจะย้อนเวลาเพื่อกลับไปสู่ฉากแรกและเพื่อเริ่มต้นชีวิตใหม่ ลบล้างช่วงชีวิตเดิมให้หมดสิ้น เกอโนบรรยายฉากนี้ไว้ดังนี้ "เกิดมีหน้ากากใบหนึ่งโบยบินผ่านอากาศ ซ่อนตัวละครที่มีชีวิตหลากหลายและซับซ้อน หน้ากากกลายร่างเป็นมนุษย์ที่หน้าร้านกาแฟแห่งหนึ่ง เงากปรากฏตัว" (น.432)

การปรากฏของหน้ากากในท้ายเรื่องนี้อาจเพื่อตอกย้ำความคิดที่ว่าโลกนี้มีแต่ภาพลวง ซ่อนความจริงไว้ภายในหรืออาจหมายถึงสำนวนที่ว่า ซ่อนความรู้สึกนึกคิดจริงๆ ไว้ ไม่แสดงให้ปรากฏเห็น หรือการไม่อยากเปิดเผยตัวว่าเป็นใคร เป็นอย่างไร ต่อสาธารณชน อันที่จริงแล้วหน้ากากเป็นสัญลักษณ์ของการละครซึ่งก็คือโลกมายานั่นเอง

เดส์การ์ตก็เคยเขียนประโยคหนึ่งไว้เกี่ยวกับหน้ากากและปล่อยให้ผู้อ่านตีความจนเขาได้สมญาว่านักปรัชญาผู้สวมหน้ากาก เขาเขียนไว้ว่า

"ดังเช่นนักแสดงที่เมื่อสวมบทบาทของตัว ปรารถนาจะปิดบังสีหน้าจริง ข้าพเจ้าก็เช่นกัน เมื่อจะเดินขึ้นสู่เวทีโลกซึ่งจนถึงบัดนี้ข้าพเจ้าก็ยังเป็นผู้ดูอยู่ ข้าพเจ้าเที่ยวเดินใส่หน้ากากไว้"... [7]

เมื่อเกอโนแต่งนวนิยายเรื่อง *Le Chiendent* จะนึกถึงประโยคข้างต้นนี้ของเดส์การ์ตหรือไม่อย่างไรคงจะเป็นคำถามที่หาคำตอบไม่ได้ แต่ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับนวนิยายเรื่องนี้ เราได้เห็นแล้วว่าพื้นฐานทางด้านความคิด เนื้อเรื่อง และปัญหาบางประการมีความสัมพันธ์กับงานเขียนของเดส์การ์ตอย่างแท้จริง จึงอาจกล่าวได้ว่าเกอโนมิได้ห่างไกลงานของเดส์การ์ตจนเกินไปนัก แต่อาจจะอยากเสนอแนวคิดของตัวเองบ้างและอาจอยากเทียบเคียงกับความคิดของผู้อื่นด้วยในขณะเดียวกัน ถ้าจะถามว่าความหมายของชีวิตของ

---

[6] อ้างแล้ว น.79

[7] Samuel S. De Sacy *Descartes par lui-même*, Ecrivains de toujours, Seuil, Paris, 1956, p. 49.

เอเตียนคืออะไร คงต้องพิจารณาหนังสือเล่มนี้โดยภาพรวม จะเห็นได้ว่ามีปมปริศนาที่เด่นชัดอยู่เรื่องหนึ่ง คือ การค้นหาสมบัติที่เชื่อกันว่า ตัวละครที่ชื่อ Taupe แอบซ่อนเอาไว้ ตัวละครแทบทั้งหมดเข้าร่วมผจญภัยในการค้นหาดังกล่าว หลายคนต้องการรู้ว่า หลังประตูสีฟ้าบานนั้นมีสมบัติใดซ่อนอยู่ หรือประตูนี้เปิดสู่อะไรกันแน่ การแสวงหาดังกล่าวซึ่งแต่แรกมีสาเหตุมาจากความโลภ กลับผสมผสานไปได้เป็นอย่างดีกับการแสวงหาความจริง โดยมีตัวละครสำคัญที่สุดของเรื่องเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เมื่อจบสิ้นกิจกรรมในครั้งนี้ เอเตียนกลับรู้สึกเบื่อหน่าย และคิดว่าช่วงเวลาแห่งความสุขได้จบสิ้นลงแล้ว แต่เนื่องจากเขาเป็นคนไม่ยอมเชื่อและไว้ใจอะไรง่ายๆ เขาจึงกลับพิจารณาว่า เขาคงไม่มีความสุขอย่างที่คิด และกลับบอกตัวเองว่า ช่วงระยะเวลานั้นก่อให้เกิดทุกข์มากกว่า

อันที่จริงในช่วงเวลานั้นเอเตียนรู้สึกผิดหวังที่ไม่ได้พบปิแอร์มาชั่วระยะเวลาหนึ่งแล้ว อาจเป็นเพราะขาดคู่สนทนาทางอภิปรัชญามากกว่าที่เอเตียนเกิดความรู้สึกเบื่อหน่าย เมื่อปิแอร์ออกจากชีวิตของเอเตียนไป บทสนทนาทางอภิปรัชญาและการแสวงหาความจริงก็หมดไปจากเนื้อเรื่อง

เหตุการณ์ถัดมาคือสงครามระหว่างประเทศฝรั่งเศสกับประเทศเอทรุสก์และจบลงด้วยความพ่ายแพ้ของประเทศฝรั่งเศส และท้ายที่สุดตัวละครก็มาพบกันอีกเป็นครั้งสุดท้าย ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของเอเตียนนั้น ดูเหมือนว่าเมื่อความคิดหยุด เนื่องจากว่าโอกาสที่จะถกปัญหาปรัชญาก็หมดสิ้นแล้ว ตัวตนของเขาจะอยู่ได้อย่างไร เดส์การ์ตเคยตั้งคำถามว่า "ตัวข้าพเจ้าจะมีอยู่จริงนานเท่าใด" คำตอบก็คือ "ตราบเท่าที่ข้าพเจ้ายังคิดอยู่" กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เมื่อเลิกคิดตัวตนก็คงสูญสิ้นไป ดังนี้เอเตียนจึงต้องย้อนกลับไปสู่สภาวะเดิม คือร่างเขา "แบนลง" ดังนั้นในหน้าสุดท้ายของหนังสือเล่มนี้ เขาจึงย้อนกลับไปเป็นเงาๆ หนึ่งในบรรดาเงาเป็นร้อยเป็นพัน

บรรณานุกรม

Jean QUEVAL, *Raymond Queneau Le Chiendent*, Bordas, Paris, 1975.

Raymond Queneau, *Le Chiendent*, Gallimard, coll. Folio, Paris, 1933.

René Descartes, *Oeuvres et lettres*, Biblioth?que de la Pl?iade, Gallimard, Paris, 1953.

René Descartes, *Méditations Métaphysiques*, Flammarion, Paris, 1979.

Samuel S. De SACY *Descartes par lui-même*, Ecrivains de toujours, Seuil, Paris, 1956.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย